Frances A. Yates, Umijeće pamćenja

Girardi-Karšulin, Mihaela

Source / Izvornik: **Prilozi za istraživanje hrvatske filozofske baštine, 2011, 37, 158 - 162**

Journal article, Published version
Rad u časopisu, Objavljena verzija rada (izdavačev PDF)

Permanent link / Trajna poveznica: https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:261:004772

Rights / Prava: In copyright / Zaštićeno autorskim pravom.

Download date / Datum preuzimanja: **2024-04-27**

Repository / Repozitorij:

Repository of the Institute of Philosophy

dijelu knjige zadržava na izlaganju Badrovljevih filozofskih stavova bez namjera da stupi u filozofski dijalog s tim stavovima. Ostajući na taj način vjeran prenositelj Badrovljeve misli, autor zanemaruje jednu bitnu komponentu Badovljeve filozofije, koju i sam ističe u uvodu, a to je njena otvorenost i spremnost na dijalog. Bez obzira na te nedostatke knjiga će biti korisna svakome tko se želi upoznati s filozofskim djelom ovoga bosanskog franjevca.

TVRTKO JOLIĆ

Frances A. Yates, Umijeće pamćenja, *naklada Jesenski i Turk, Zagreb, 2011, 481 str.*

U Nakladi Jesenski i Turk (Biblioteka Argo) objavljena je u Zagrebu 2011. godine knjiga *Umijeće pamćenja* Frances A. Yates (1899 – 1981), poznate engleske povjesničarke (filozofije), suradnice Instituta Warburg Sveučilišta u Londonu. Knjiga sadrži sljedeća poglavlja: Predgovor i sedamnaest poglavlja: 1. »Tri latinska izvora klasičnog umijeća pamćenja«, 2. »Umijeće pamćenja u Grčkoj: Pamćenje i duša«, 3. »Umijeće pamćenja u srednjem vijeku«, 4. »Srednjovjekovno pamćenje i stvaranje imaginarija«, 5. »Memorijske rasprave«, 6. »Renesansno pamćenje: Teatar pamćenja Giulija Camilla«, 7. »Camillov teatar i venecijanska renesansa«, 8. »Lulijanizam kao umijeće pamćenja«, 9. »Giordano Bruno: Tajna *Sjena*«, 10. »Ramizam kao umijeće pamćenja«, 11. »Giordano Bruno: Tajna *Pečata*«, 12. »Sukob brunovskog i ramističkog pamćenja«, 13. »Giordano Bruno: posljednja djela o pamćenju«, 14. »Umijeće pamćenja i Brunovi talijanski monolozi«, 15. »Kazališni memorijski sustav Roberta Fludda«, 16. »Fluddovo memorijsko kazalište i kazalište Globe«, 17. »Umijeće pamćenja i razvoj znanstvene metode«. Kao Dodatak objavljen je »Sadržaj teatra pamćenja Giulija Camilla« (a pred tekstom knjige nalazi se i likovni prikaz Teatra Giulija Camilla). Nakon teksta autorice Frances A. Yates slijedi Pogovor Erne Banić-Pajnić u kojem su dane osnovne informacije o autorici i njezinu značenju u povijesti (filozofije) i kratki uvod u tematiku samog djela: *Umijeće pamćenja*. Na kraju je knjiga opskrbljena Kazalom (koje ujedinjuje stvarno i autorsko kazalo). Urednik biblioteke je Petar Bujas, recenzenti su: Erna Banić-Pajnić i Saša Božić, stručni suradnik Amir Riđanović, a prevoditeljica je Paulina Tomić. Prvi put knjiga je bila na engleskom objavljena 1966. pa se može reći da se kod nas pojavljuje s priličnim zakašnjenjem. Ipak treba reći da ni tematika kojom se ova knjiga bavi, pa ni smjer u kojem upućuju njezina rješenja, nisu zastarjeli.

Tema ove knjige povijesne su transformacije umijeća pamćenja, odnosno povijesne transformacije teorija o umjetno potpomognutom pamćenju (nasuprot prirodnoj sposobnosti pamćenja). To nije samo povijest mnemotehničkih strategija ne-

go autorica ukazuje na to kako promjene u teoriji (umjetnog) pamćenja proizlaze (ili stoje u vezi) s temeljnim svjetonazornim promjenama. Sama autorica o svojoj temi kaže da je riječ o istraživanju koje je tek započelo (tj. godine 1966. kad je knjiga prvi put objavljena na engleskom), koje ne spada u uobičajene nastavne programe, da je marginalna tema koja »nije ničiji posao«, a pokazalo se da je »svačiji posao« (str. 441). Tu svačiju i ničiju temu razvila je autorica u vrlo opsežnu knjigu, koja je međutim zanimljiva i vrlo dobro napisana, ali također čitko i dobro prevedena.

Svoje izlaganje započinje autorica antičkom pričom o porijeklu umijeća pamćenja. Pjesnik Simonid bio je angažiran da na gozbi pjeva pjesmu u čast domaćina. U tu pjesmu Simonid je unio i pohvalu Kastora i Poluksa, na što mu je domaćin rekao da će dobiti samo pola honorara, a ostalo neka plate Kastor i Poluks. Nemalo zatim pozvao je Simonida da izađe, ali kad je izašao, nije ugledao nikoga tko ga je pozvao. Za to vrijeme urušio se krov u prostoriji gdje se održavala gozba te su svi sudionici poginuli i bili zdrobljeni do neprepoznatljivosti. Simonid je međutim zapamtio njihov poredak na gozbi i to je omogućilo njihovu identifikaciju. To Simonidovo pamćenje poretka pojedinih sudionika na gozbi uzima se kao početak *umjetnog pamćenja*.

Nadalje izlaže autorica tri antička izvora umjetnog pamćenja. Prvi je *Ad C. Herennium libri IV* (*Za Herenija*, četiri knjige), drugi Kvintilijanova *Institutio oratoria* (*Obrazovanje govornika*) i treće Ciceronov *De Oratore*. *Ad Herennium* bio je dugo vremena pripisivan Ciceronu i objavljivan zajedno s njegovim spisom *De oratore* (*O govorniku*). Zbog toga je bio i recipiran kao Ciceronov, ali utvrđeno je da to nije Ciceronov spis.

Nakon toga izlaže autorica teoriju pamćenja u Grčkoj povezujući je s Aristotelovom teorijom o duši i Platonovim učenjem o idejama. S obzirom na antičke izvore teorije pamćenja autorica posebno ističe ulogu mjesta za umjetno pamćenje i savjete za vizualiziranjem, odnosno zornim predočavanjem onoga što treba zapamtiti (*loci* i *imagines*). U tome se vidi i specifični autoričin povijesni pristup. To nije niti čisto kronološki pristup niti čisto tematski pristup sadržaju i povijesti djelotvornosti. Tako se drugo poglavlje vraća unatrag (izuzimajući priču o Simonidu). Autorici je to potrebno jer suprotstavlja antičko, psihološko, ontičko i retoričko utemeljenje teorije pamćenja sa srednjovjekovnim etičkim. Treba također reći da se bitni autoričin interes ne centrira niti oko antike niti oko srednjeg vijeka nego oko renesanse, tj. oko Giordana Bruna i Giulija Camilla (Delminija), a oko srednjeg vijeka samo utoliko što je bio prenositelj ideje teorije pamćenja – umjetno je pamćenje, drži autorica, bio medij u kojem je poganski imaginarij opstao u srednjem vijeku – i što se u renesansi mogu pratiti i pozitivni i negativni novi utjecaji – kabale s jedne strane i Ramona Llulla (Raimundus Lullus) s druge strane. Karakteristično je za autoričinu recepciju Llulla da poglavlje posvećeno njemu nije locirano zajedno s poglavljem o srednjem vijeku, nego je »usred renesanse« i čini prelazak od Giulija Camilla k Giordanu Brunu.

Najviše prostora u knjizi posvećuje autorica renesansi, prije svega Giuliju Camillu i Giordanu Brunu, ali i Petru Ramusu i R. Fluddu. Teatru pamćenja Giulija Camilla (Delminija), kako je spomenuto, posvećena je i složena slika koja prikazuje

taj teatar ulijepljen prije početka knjige kao i »Sadržaj Teatra« pamćenja G. Camilla na kraju knjige, koji tu sliku donosi tekstualno kontinuirano bez grafičkog prikaza teatra. Osim što izlaže povijest Teatra te upućuje na onovremen utjecaj i slavu, bitno je za autoričino shvaćanje da Camillov Teatar usklađuje umijeće pamćenja s renesansnom filozofijom Ficina i Pica della Mirandole, da s umijećem pamćenja ujedinjuje magiju, kabalu i hermetizam. Umijeće pamćenja ne razvija se više u horizontu skolastičke, nego novoplatoničke filozofije. Pritom je važno i to da autorica drži da je taj magijski i hermetički impuls usmjerio ljudsku misao prema znanosti. Nasuprot renesansnim antimagijskim, antihermetičkim nastojanjima drži da je Camillo sa svojim hermetizmom i magijom bliži znanstvenim kretanjima nego Erazmo.

Nakon prvog poglavlja o Camillovu Teatru pamćenja vraća se autorica u srednji vijek Ramonu Llullu. Njegovo umijeće, drži autorica, iako to ne iscrpljuje njegovo značenje, u jednom je dijelu umijeće pamćenja. To umijeće pamćenja ne proizlazi iz klasične retoričke tradicije, kao skolastičko umijeće pamćenja, nego iz filozofske tradicije augustinovskog platonizma. Cilj je tog umijeća misionarski – preobraćenje inovjernika na kršćanstvo. Središte učenja predstavlja meditacija o Božjim imenima, ali i neka vrsta tumačenja astralnih utjecaja. Na osnovi toga lulijanizam se u renesansi etablira kao pomodna filozofija i stapa s raznim aspektima hermetičko-kabalističke tradicije. Iako je sam Llull izbjegavao slikovne prikaze i uporabu magije, ipak je on u renesansi recipiran tako da se vjerovalo kako se kod njega može naći uporaba magije i talismanskih zvijezda u svrhu zapamćivanja.

Sljedeći autor koji je od posebnog značenja u renesansi jest Giordano Bruno. Treba napomenuti da je osim značenja koje Bruno ima u ovoj knjizi on i inače važan za autoricu Frances A. Yates, koja je o njemu 1964 objavila knjigu: *Giordano Bruno and the Hermetic Tradition.* Ta je knjiga, kako se vidi iz citiranih djela, nezaobilazna literatura za svakog tko se poslije objavljivanja te knjige bavio i bavi filozofijom Giordana Bruna. Međutim i u *Umijeću pamćenja* autorica se intenzivno bavi Brunom kojem posvećuje pet poglavlja, ali ne u neprekinutu nizu. Nakon prvog poglavlja o Brunu slijedi naime poglavlje o ramizmu. Autorica u poglavljima o Giordanu Brunu analizira nekoliko Brunovih spisa (navodimo skraćene autoričine naslove: *Sjene*, *Kirka*, *Pečati*, *Statue*, *Slike*). Kod Bruna konstatira autorica prije svega bitnu promjenu u odnosu na srednji vijek. Tu promjenu ona određuje kao promjenu u odnosu prema imaginaciji. Imaginacija nije više niža moć kojom se pamćenje smije poslužiti, nije ni ustupak. Klasično umijeće pamćenja u svojoj renesansnoj hermetičkoj preobrazbi postaje magijsko-religijska tehnika za razumijevanje pojavnog svijeta putem karakterističnih slika. Ipak autorica konstatira da Bruno, baš kao i Giulio Camillo, smatra sebe nastavljačem srednjovjekovne prošlosti.

Kao što je spomenuto, među poglavlja o Brunu ubačeno je poglavlje o ramizmu kao umijeću pamćenja. Autorica je to učinila zato jer je htjela precizirati koga sve Bruno napada kao »pedante« (str. 278) koji preziru umijeće pamćenja. Ona drži da to nisu samo humanistički kritičari vještine pamćenja nego i Petrus Ramus, iako pritom upozorava na to da ramistička metoda djeluje jednako mistično kao i umijeće Ramona Llulla. Autorica također analizira Brunovo djelo koje zove *Pečati,* a koje sadrži četiri rasprave: 1. »Ars reminiscendi«, 2. »Triginta sigilli«, 3. »Explanatio triginta sigillorum« i 4. »Sigillus sigillorum«. Za *Pečate* kaže autorica da su,

iako su tiskani u Engleskoj, kopija one tajne koju je Bruno donio francuskom kralju gdje je Brunova tajna bila u srodnijem ozračju nego u protestantskom Oxfordu. Poglavlje o sukobu brunovskog i ramističkog pamćenja posvećeno je utjecaju koji je Bruno imao u Engleskoj. Riječ je o debati (između Dicsona i G. P. Cantabrigensisa / William Perkins) koja se vodila oko imaginacije. U toj debati postavljena je dvojba: treba li unutarnje slike potpuno ukloniti ramističkom metodom ili ih treba razvijati magijski za spoznaju stvarnosti. Autorica daje naslutiti da je taj sukob mogao ubrzati pojavu Shakespearea.

U dva posljednja poglavlja posvećena Brunu pojavljuje se pitanje o tome pokazuje li se u Brunovoj težnji za sistemom patološki element ili je to (nešto što će se pokazati produktivnim u budućim stoljećima – str. 347. i 348) okultni predznak obuzetosti metodom. Autorica drži da ako je Memoria bila majka muza, ona je također morala biti i majka Metode. U posljednjem poglavlju naslućuje autorica da je W. Shakespeare mogao doći, preko F. Grevilla, u kontakt s Brunovom upotrebom zodijaka u umjetnom pamćenju.

Nakon tog posljednjeg poglavlja o Brunu slijede dva poglavlja o R. Fluddu. i engleskoj renesansi. U prvom poglavlju o Fluddu izlaže autorica Fluddov hermetički memorijski sustav i tvrdi da je Bruno, bez obzira na sve različitosti Fluddova hermetičkog sustava, neosporno utjecao na Fludda. I ovdje se ponavlja pitanje o svrstavanju i ocjeni takvih sistema – je li to ludilo ili to ludilo možda ipak vodi k metodi. Pomalo rezignirano konstatira autorica da je najkorisnije obratiti se povijesnom aspektu i pratiti utjecaj obrasca koji se provlači kroz cijelu renesansu (str. 388).

U predzadnjem poglavlju i zadnjem o Fluddu izlaže autorica, na temelju suvremenih pokušaja rekonstrukcije, o velikim drvenim kazalištima koja su se u Fluddovo vrijeme još upotrebljavala. Najpoznatije od njih jest Globe koje je 1613 g. izgorjelo i odmah bilo ponovo izgrađeno. Na temelju suvremenih rekonstrukcija i Fluddova teksta autorica se na svojevrsan način uključuje u rekonstrukciju kazališta, odnosno u uspostavu paralela s Fluddom. Autorica pretpostavlja da je novi Globe bio prilagodba vitruvijanskog kazališta, da su osnovni geometrijski oblici koji su upotrijebljeni pri gradnji bili: šesterokut, krug i kvadrat i da su njegove dimenzije bile zadane u ugovoru za izgradnju kazališta Fortune. Autorica ističe da rekonstrukcija Globa ne bi bila zadovoljavajuća bez konteksta u koji je stavljena, tj. u povijest umijeća pamćenja.

Posljednje poglavlje tematizira pitanje koje se na određeni način na više mjesta ponavljalo kroz knjigu, tj. pitanje uloge umijeća pamćenja u nastanku novovjekovne metode. Problemu autorica prilazi tako da analizira odnos prema umijeću pamćenja kod F. Bacona, R. Descartesa i G. W. Leibniza. Riječ metoda popularizirao je Ramus. Autorica međutim pokazuje da je Bacon zadojen klasičnim vjerovanjem kako mnemotehnička slika ima moć jer potiče imaginaciju. Također smatra da je Descartesova reforma pamćenja bila još bliža »okultnim« načelima nego Baconova. Što se tiče Leibniza, autorica drži da je dobro poznavao povijest umijeća pamćenja i da se možda i bojao da se njegova *characteristica universalis* shvati previše povezanom s tom tradicijom.

Posljednje poglavlje želi riješiti osnovne dileme koje su se u vezi s mjestom i značenjem umijeća pamćenja u knjizi pojavljivale na više mjesta. U poglavlju o Brunu npr. autorica kaže: »Smatram da neupitno postoji patološki element u kompulziji za stvaranjem sustava koja je jedna od glavnih Brunovih karakteristika«. (str. 347). Stranicu dalje vidi se međutim da ne sumnja u to kako je to ipak utjecalo na nastanak znanstvene metode: »Oni [tj. neproučavani predmeti s kojima se ova knjiga nastoji baviti] pretkazuju ulogu koju će umijeće pamćenja i lulijanizam igrati u razvoju znanstvene metode.« (str. 348). U poglavlju o Fluddu nalazi se i ova rečenica: »Je li čisto ludilo smjestiti dvadesetčetiri memorijske rasprave u zodijak?« – ali nastavlja: »Ili je to možda ludilo koje potencijalno vodi prema metodi« (str. 388). Ipak kaže i ovo: »Pitanje na koje ne mogu dati jasan ili zadovoljavajući odgovor glasi: što je bilo okultno pamćenje? Je li promjena koja je vodila od stvaranja tjelesnih sličnosti inteligibilnog svijeta do nastojanja da se inteligibilni svijet shvati pomoću silnih vježbi imaginacije (…). Je li to bila tajna renesanse i predstavlja li tu tajnu okultno pamćenje?« (str. 416).

Umijeće pamćenja Frances A. Yates vrlo je vrijedna knjiga, napisana akribično, koja daje uvid u ogroman i objavljen i neobjavljen korpus renesansnih tekstova, ali njen ishod bio je za autoricu, kako se vidi iz navedenih citata, frustrirajući. To sama i kaže te time, osim učenosti i pronicljivosti, pokazuje i veliko intelektualno poštenje. Pitanja koja je autorica postavila važna su pitanja i novopostavljena, tj. ona koja otvaraju novu tematiku istraživanja, a ova knjiga svakako može biti i pomoć i putokaz onima koji ih žele dalje razvijati.

U vrlo informativnom pogovoru Erna Banić-Pajnić donosi temeljne podatke i informacije o autorici i njezinu djelu, o njezinu mjestu u povijesnim istraživanjima na području kojim se bavila, o kontroverznim reakcijama na njezine radove od strane autora koji su bavili sličnim ili istim temama. Erna Banić-Pajnić upućuje na to da se Frances A. Yates ponajviše bavila renesansom 16. st., posebno Brunom kojeg nije u skladu s dotadašnjim tumačenjima shvaćala kao mučenika novovjekovne znanosti, nego kao renesansnog maga – on je renesansni prorok znanstvene metode, na hermetičkom planu. Ističe stav koji se javlja u recenzijama da bez ove knjige (*Umijeće pamćenja*) nijedno istraživanje povijesti ili filozofije znanosti ne bi bilo potpuno, ako se ne bi uvažili rezultati istraživanja u toj knjizi. Na kraju ona daje pregled nekih osnovnih teza iz knjige. S obzirom na složenost i donekle neuobičajenu razvedenost poglavlja ove knjige (koja hoće pratiti i kronologiju i zadirati u smisaone veze i povijest djelotvornosti) te informacije i napuci izloženi u pogovoru, iako su kratki i sumarni, za čitaoca su velika pomoć pri čitanju i razumijevanju ove izuzetno kompleksne knjige.

MIHAELA GIRARDI-KARŠULIN